

ลิบสองภาษา สำเนียงเพื่อนบ้าน

สุจิตต์ วงษ์เทศ

WWW.SUJITWONGTHES.COM

HTTPS://WWW.FACEBOOK.COM/SUJITWONGTHES

เพลงลิบสองภาษา หรือเพลงออกภาษา หมายถึงเพลงสำเนียงนานาชาติพันธุ์ที่เป็นเพื่อนบ้านอยู่โดยรอบสยาม ที่ชาวสยามรู้จักดีในสมัยก่อน เช่น ลาว, มอญ, เขมร, พม่า, ญวน, ชวา, มลายู, แล้วไกลถึงจีน, ญี่ปุ่น, เกาหลี, ฝรั่งเศส, ฯลฯ ก็ได้

จำนวนสำเนียงเพลงมีไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับเวลา, สถานที่, กลุ่มนักดนตรีกับนักร้องที่ทำงานขณะนั้น ใครขยันจะทำให้ครบสมาชิกองค์การสหประชาชาติก็ไม่ผิดกติกา

เพลงลิบสองภาษา มีขึ้นเชิงแสดงความเป็นอื่นที่ดีต่อยกกว่า และอวดความเป็นสยามที่เหนือกว่า

แต่อีกด้านหนึ่งก็แสดงความสัมพันธ์อันเครือญาติชาติพันธุ์กับเพื่อนบ้าน อย่างกับชื่อเพลงดนตรีนำหน้าชื่อชาติพันธุ์

ทำนองกับคำร้อง

คำร้องเป็นสิ่งที่แสดงความเป็นอื่นที่ดีต่อยกกว่า และอวดความเป็นสยามที่เหนือกว่า

(อ. รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล ม. ธุรกิจบัณฑิตย์ อธิบายเพิ่มเติมว่า ทำนองเพลงบรรเลงไม่สะท้อนให้เห็น แต่เนื้อร้องทำให้รู้สึกเช่นนั้น)

เพลงลิบสองภาษา มีสิ่งต้องทำความเข้าใจอย่างน้อย 2 เรื่อง คือ ทำนอง กับ คำร้อง มีทั้งที่สัมพันธ์กัน และไม่เกี่ยวข้องกัน

ทำนอง ได้จากของเก่าที่เคยมีมาก่อนบ้าง แต่งใหม่บ้าง โดยดัดแปลงจากทำนองเพลงสำเนียงชาติภาษาต่างๆ

คำร้อง ได้จากของเก่าที่เคยมีมาก่อนบ้าง แต่งใหม่บ้าง โดยดัดแปลงเลียนแบบคำร้องของชาติภาษานั้นๆ มา บางที่ยกมาทั้งหมดแต่เพี้ยนๆ ไปก็มี เพราะไม่ได้เคร่งครัดอะไร ตั้งใจจะเอามาล้อเลียนให้เห็นตลก ขบขันเป็นครั้งคราวเท่านั้น

สงครามหลอกตัวเอง

เพลงสิบสองภาษา ไม่ได้มีที่มาจากสงครามจริงๆ ในประวัติศาสตร์คราวใดคราวหนึ่งที่ไทยเกณฑ์กองทัพ นานาชาติไปรบ หรือไทยสู้รบกับนานาชาติตามชื่อชาติพันธุ์ ดังที่เคยมีผู้พยายามอธิบายเชื่อมโยง

แต่แท้จริงเป็นสงครามทางความคิดเพื่อหลอกตัวเองว่าไทยมีอำนาจเหนือคนอื่น

ขณะเดียวกันก็เพื่ออวดฝีมือนักดนตรีว่าเก่งจนกว่าคนอื่นด้วยการบรรเลงทำนองสำเนียงต่างๆ อย่างต่อเนื่องยืดยาวเป็นชั่วโมงๆ ไม่เหนื่อยล้า

สิ่งที่แสดงความด้อยกว่าของคนอื่น และเหนือกว่าของสยามในเพลงสิบสองภาษาเห็นได้จากเริ่มต้นด้วย เพลงกราวนอก ซึ่งถือเป็นทำนองไทย โดยเนื้อร้องแสดงการยกทัพที่มีไทยเป็นแม่ทัพผู้ยิ่งใหญ่

เพลงลำดับต่อไปมีเนื้อร้องตอนหนึ่งว่ายกทัพไปจับมอญและคนอื่น ๆ

ทำนองเพลงต่อจากนั้นเป็นลักษณะที่ไทยยกตนข่มท่าน คือเหยียดชาติพันธุ์อื่นๆ ล้วนล้าหลังตลกคะนอง, ไร้เงาเต่าตุน, และบ้านนอก เป็นต้น

จบท้ายด้วยสำเนียงฝรั่ง ควรจะมีหลัง พ.ศ. 2408 (หลังรัชกาลที่ 4) สิ้นสุดสงครามกลางเมืองในสหรัฐ เพราะ เพลงสุดท้ายสำเนียงฝรั่งได้จากเพลงสงครามกลางเมืองสหรัฐ

เล่นออกภาษา

ถ้าไม่นับสำเนียงฝรั่งท้ายสุด เพลงสิบสองภาษาก็ควรมีมาก่อนแล้วตามแนวสวดคฤหัสถ์เล่นออกภาษา หรือปัจจุบันเรียกออกตัวเพลงสิบสองภาษา

สวดคฤหัสถ์ในงานศพ เป็นการละเล่นของชาวบ้านล้อเลียนสวดพระอภิธรรมของพระสงฆ์ที่สวดเสร็จแล้ว กลับวัดแล้ว ชาวบ้าน 4 คนจะขึ้นนั่งแทนที่ของพระสงฆ์ แล้วสวดคฤหัสถ์ต่อจากพระสงฆ์ให้ตลกคะนอง สนุกสนานเป็นเพื่อนเจ้าภาพจนสว่างก็มี

ส่วนหนึ่งของกิจกรรมเนื่องในวันคล้ายวันสถาปนาคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครบรอบ 48 ปี
มองเพื่อนบ้านผ่านคนตรีไทย

15 กุมภาพันธ์ 2556 || คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

นักสวดมี 4 คน คือ 1. ตัวตุ้ย 2. คอหนึ่ง 3. คอสอง 4. ตัวภาษา คือร้องเพลงและพูดเลียนแบบภาษาต่างๆ ในทางตลกคะนอง ล้อเลียนอย่างดูถูกดูแคลนตามต้องการ

เล่นซ้ำชากนานไปก็เบื่อ เลยให้มีปีพาทย์รับเป็นเพลงแต่ละภาษาตามไป ในที่สุดก็เป็นเพลงออกภาษา หรือ เรียกตามชนบ่ว่าสืบสองภาษา ทั้งๆ เมื่อเล่นจริงจะมีภาษามากกว่าสืบสอง

จนถึงแผ่นดินรัชกาลที่ 5 ละครพันทางนิยมเล่นออกภาษาต่างๆ เพราะคนดูชอบมาก เช่น เรื่องจาก พงศาวดารจีน, พงศาวดารมอญ-พม่า-ลาว-ไทย เป็นต้น แล้วแต่งกายเลียนแบบชาติพันธุ์เหล่านั้น ไปตาม เพลงออกภาษาต่างๆ

ปัจจุบันเรียกออกตัวเพลงสืบสองภาษา หรือเพลงสืบลองภาษาออกตัว

ชื่อเพลงขึ้นต้นด้วยชื่อชาติพันธุ์

ชื่อเพลงดนตรีไทยขึ้นต้นด้วยชื่อชาติพันธุ์ เริ่มนิยมอย่างแพร่หลายตั้งแต่ราวหลัง พ.ศ. 2400 หรือราว รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา เพื่อแสดงความเป็นอื่นที่ด้อยกว่า และอวดความเป็นสยามที่เหนือกว่า

(มีคำอธิบายละเอียดและตัวอย่างอื่นๆ อีก อยู่ในหนังสือ *คนแปลกหน้า นานาชาติของกรุงสยาม* โดย อ. ทวีศักดิ์ เผือกสม ม. นเรศวร [จ. พิษณุโลก] สำนักพิมพ์มติชน พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2546)

แต่อีกด้านหนึ่งก็แสดงให้เห็นลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติของสยามกับเพื่อนบ้านโดยรอบที่ระบุ ชื่อชาติพันธุ์ เช่น

เขมรพายเรือ, พม่าแทงกบ, มอญดูดาว, ลาวกระทบไม้, ญวนทอดแห, จีนขิมเล็ก, แขกต๋อยหม้อ, ฯลฯ

ความเป็นอื่นที่ด้อยกว่า กับความเป็นสยามที่เหนือกว่า ไม่จำเป็นต้องมีจริงในโลก เช่น ฝรั่งเศสด้อยกว่า สยาม และสยามไม่เหนือกว่าฝรั่งเศส แต่ในโลกจริงๆ ของสยามแล้ว ความเป็นอื่นต้องด้อยกว่าทั้งนั้น ไม่ว่า โลกจริงจะเป็นอย่างไร

มีตัวอย่างสำคัญอยู่ในโคลงภาพคนต่างภาษา ทำขึ้นสมัยรัชกาลที่ 3 อยู่ที่วัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์ ท่าเตียน) แต่งโคลงพรรณนาวัฒนธรรมคนต่างภาษาจำนวนหนึ่ง ที่มีในโลก แล้วคนชั้นนำยุคนั้นรู้จักดี

แต่โคลงพรรณนาชาติภาษาต่างๆ ให้ดูต่ำต้อย, ตลกคะนอง, ถึงหยาบซ้าก็มี สอดคล้องกับการละเล่นเป็นที่ นิยมของชาวสยามในยุคนั้น เช่น จำอวดสวดคฤหัสถ์ออกภาษาในงานศพ, เพลงสืบสองภาษา, เป็นต้น

ส่วนหนึ่งของกิจกรรมเนื่องในวันคล้ายวันสถาปนาคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครบรอบ 48 ปี
มองเพื่อนบ้านผ่านดนตรีไทย

15 กุมภาพันธ์ 2556 || คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

(อ. ประภัศร์ ชูวิเชียร ม. ศิลปากร อธิบายว่า สิ่งเหล่านี้สื่อให้เห็นว่าโลกทรรศน์ของชาวสยาม [ลุ่มน้ำเจ้าพระยา] เริ่มรู้จักผู้คนชนชาติต่างๆ ที่มีอยู่จริงบนโลกมากขึ้น อย่างน้อยก็มากกว่าที่เคยรับรู้กันในจักรวาลวิทยาของศาสนาพุทธ-พราหมณ์จากอินเดียมาก่อนหน้านี้ ยังเห็นได้ในบทเรื่องพระอภัยมณีที่แต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2-3 ว่าสุนทรภู่ซึ่งเป็นชนชั้นสูงของสังคมสมัยนั้นรู้จักผู้คนและสังคมต่างชาติมากแล้ว)

ชื่อเพลงยุคกรุงเก่าเอาชื่อเดิมของชาติพันธุ์นั้นๆ เรียกอย่าง “ทับศัพท์” หรือยกคำของชาติพันธุ์นั้นตั้งชื่อเพลง แล้วเพี้ยนรูปเพี้ยนเสียงบ้างไม่เพี้ยนบ้างสืบทอดๆ มา เช่น เนียรปาดิ, อรุณ, ปะตังพัน, สระนุหรง, กระระนะ, ยิกินใหญ่, ยิกินหน้าคพ, บำระบุน, เนระคันโยค, มุล่ง, มูโน, ฯลฯ

ที่เอาชื่อชาติพันธุ์มานำหน้าชื่อเพลงมีบ้าง แต่มีน้อย แล้วไม่แน่ใจว่าเป็นชื่อมีมาแต่ดั้งเดิมยุคกรุงเก่า หรือเพิ่งเรียกชื่อนี้ตอนคัดลอกยุคหลัง

ในเพลงกรุงเก่าที่จดไว้ 197 เพลง มีชื่อชาติพันธุ์นำหน้าแค่ 11 เพลง เช่น มอญแปลง, มอญเล็ก, ขอมแปลง, มลายูหวน, มะละกาเสียเมือง, แหกสวด, แหกกินข้าว, ฝรั่งอนสมอ, ญี่ปุ่น, จีนหลวง, จีนเก็บดอกไม้

สิบสองภาษา

สิบสองภาษา หมายถึง ภาษามีจำนวนสิบสอง โดยรวมๆ หมายถึงนานาประเทศ หรือนานาชาตินับไม่ถ้วน โดยไม่จำกัดแค่สิบสอง

จำนวนสิบสองในที่นี้ต้องการจะสื่อว่ามากเท่านั้น ไม่ได้กำหนดตายตัวแค่สิบสอง มีตัวอย่างอยู่ในเพลงยาวพญากรณกรูตหรือยุธยา แต่งสมัยสมเด็จพระนารายณ์ฯ ต้องการบอกว่ามีพ่อค้านานาชาติมากมายมาค้าขายกับอยุธยา กว้างดังนี้

เป็นที่ปรากฏรจนา	สรรเสริญอยุธยาทุกแห่งหน
ทุกบุรีสีมามณฑล	จบสกลลูกคำวาณิช
ทุกประเทศสิบสองภาษา	ย้อมมาพึ่งอยุธยาเป็นอนิษฐ์
ประชากรราษฎร์ปราศจากภัยพิศ	ทั้งความพิกลจริตและความทุกข์

สิบสอง เป็นจำนวนศักดิ์สิทธิ์ที่มาจากสิบสองนักษัตร ซึ่งเกี่ยวข้องกับดาวฤกษ์ในรอบปี จึงแบ่งปีหนึ่งมีสิบสองเดือน จากนั้นเรียกสิ่งสำคัญ อันศักดิ์สิทธิ์จำนวนมากว่าสิบสอง เช่น

ส่วนหนึ่งของกิจกรรมเนื่องในวันคล้ายวันสถาปนาคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครบรอบ 48 ปี
มองเพื่อนบ้านผ่านคนตรีไทย

15 กุมภาพันธ์ 2556 || คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

เมืองสิบสองนักษัตร คือ เมืองบริวารขึ้นกับพระบรมธาตุ เมืองนครศรีธรรมราช

สิบสองจุไทย (เจ้าไทย) คือรัฐทางภาคเหนือของเวียดนาม มี 12 เมือง (ที่เรียกด้วยคำพื้นเมืองว่า โจว, เจ้า, จู)

สิบสองพันนา คือรัฐทางภาคใต้ของญวนนานในจีน มี 12 เมือง ที่เรียก พันนา

สิบสองท้องพระคลัง คือ ทรัพย์สมบัติจำนวนมากของพระเจ้าแผ่นดิน

สิบสองสนมกำนัล คือ นางสนมกำนัลจำนวนมาก ซึ่งเป็นที่มาของชื่อ นางสิบสอง ลูกสาวเศรษฐี 12 คน ในนิทานบรรพชนของลาว ที่ต่อไปจะเป็นมเหสีกษัตริย์ แล้วนางคนที่ 12 มีโอรสชื่อพระรถ ที่จะคู่กับนางเมรี

ภาษา ในที่นี้หมายถึงภาษาพูด มีสำเนียงต่างๆ กัน คนแต่ก่อนจำแนกสำเนียงต่างกันเป็นคนละภาษา แล้วจำแนกคนตามสำเนียงภาษาพูด ทำให้ภาษาพูด หมายถึง ชาติ, ประเทศไปด้วย

จึงเรียกคนที่พูดต่างภาษา หรือต่างสำเนียงเป็นคนต่างชาติภาษา เช่น ชาติภาษาอังกฤษ, ชาติภาษาฝรั่งเศส, ชาติภาษาอเมริกัน, ชาติภาษาจีน, ชาติภาษาลาว, ชาติภาษาลาวพุงขาว, ชาติภาษาลาวพุงดำ, ฯลฯ

ปีพาทย์

ดนตรีบรรเลงเพลงสิบสองภาษา เรียกวงปีพาทย์ (ลาวเรียก วงพินพาด เขมรเรียก วงพินเพียด)

มีเครื่องเป่า เรียกปี บรรเลงต้นนำ

มีเครื่องตีทุกชนิด เรียกรวมๆ ว่า พาทย์ บรรเลงตาม ซึ่งยุคแรกมีฆ้องกับกลอง

เครื่องมือหลักของปีพาทย์มี 3 อย่าง คือ ปี, ฆ้อง, กลอง สืบเนื่องมาจากยุควัฒนธรรมฆ้อง (ราว 3,000 ปีมาแล้ว)

ปี มาจากแคน, ฆ้อง มาจากกลองทอง หรือมโหระทึก, กลอง มาจากกระบอกไม้, ท่อนไม้ ปัจจุบันเรียกกลองทัด (ขนาด มาจากกระบอกไม้ไผ่ เพิ่มเข้าผสมวงในยุคหลัง)

มีหลักฐานภาพสลักวงพินเพียดเก่าสุดที่ปราสาทนครวัด ราว พ.ศ. 1650

ปีพาทย์ฆ้องวง เป็นชื่อวงดนตรี มีลายลักษณ์อักษรระบุไว้เก่าสุดอยู่ในกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ (ตอนท้าย) ยุครัตนโกสินทร์-ละโว้ ราว พ.ศ. 1778

ส่วนหนึ่งของกิจกรรมเนื่องในวันคล้ายวันสถาปนาคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครบรอบ 48 ปี
มองเพื่อนบ้านผ่านดนตรีไทย

15 กุมภาพันธ์ 2556 || คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

ชื่อปีพาทย์ฆ้องวงตรงกับสมัยหลังเรียกว่า พิณพาทย์ฆ้องกลอง ภาษาปากเรียกสั้นๆ ว่า พาทย์ฆ้อง ปัจจุบันมีใช้ในพิธีกรรมทั่วไปในกัมพูชา และทางลุ่มน้ำมูล เช่น จ. สุรินทร์ เรียก วงดุ่มโหมง

(ดุ่ม คือ เสียงกลอง, โหมง คือ เสียงฆ้องตรงกับหลักฐานจากหอกลองสมัยอยุธยา เรียกเวลา พุ่ม ตอนกลางคืน, โหมง ตอนกลางวัน)

หน้าที่ของปีพาทย์ฆ้องวง หรือพิณพาทย์ฆ้องกลอง หรือพาทย์ฆ้อง คือประโคมในพิธีกรรมพลีวัง, พลีบ้าน เรือนเรือกสวนไร่นา, บัดเสียดจัญไร, ไผ่ผัวร้าย “ฉมบ, จะกละ, กระสือ, กระหัง” ฯลฯ รวมทั้งแก้บน

พาทย์ฆ้อง หรือปีพาทย์ฆ้องวง มีปี 1 เล่า ต้นนาง, มีฆ้องวง 1 ร้อย, มีกลองทัด 1 ใบ, มีเครื่องประกอบจังหวะ เช่น ฉิ่ง 1 คู่, อาจมีกลองสองหน้า หรือกลองแขกมลายูด้วย รวมเป็น 5 อย่าง ไม่มีระนาด

(บางที่เหมารวมเรียกเป็น “เบญจดุริยางค์” ตามตำราจากอินเดีย ลังกา แต่แท้จริงไม่ใช่ เลยเรียกตามความหมายเคยชินว่า “เครื่องห้า” คือ มี 5 อย่าง)

วงประโคมอย่างนี้เป็น “ของหลวง” หรือมิฉะนั้นก็เป็นสมบัติส่วนรวมของชุมชนที่มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดวาอาราม

เพราะเอกชนคนหนึ่งคนใดไม่มีอำนาจจะสร้างสิ่งนี้ได้ โดยเฉพาะฆ้องวงทำด้วยโลหะผสมสัมฤทธิ์ ต้องผลิตด้วยเทคโนโลยีขั้นสูง ซึ่งมีอยู่กับ “หลวง” เท่านั้น

ดนตรีไทยแบบฉบับ

คนชั้นนำกระฎุมพี หรือผู้ดี สร้างแบบฉบับดนตรีไทยเพื่อความเป็นไทย ตั้งแต่หลัง พ.ศ. 2400 ตราบจนทุกวันนี้

เพลงดนตรีไทยรับอิทธิพลเพลงดนตรีตะวันตก ส่งผลให้ต้องปรับเปลี่ยน “รูปแบบ” และ “เนื้อหา” เกิดสิ่งใหม่หลายอย่างเพื่อแสดงอำนาจและบารมี “ความเป็นเลิศ” ของ “ผู้ดี” คนชั้นนำกระฎุมพี แล้วกำหนดให้เป็นแบบฉบับดนตรีไทยเพื่อความเป็นไทย

ดนตรีไทยแบบฉบับ มี 3 อย่าง คือ วงปีพาทย์, วงมโหรี, วงเครื่องสาย ล้วนเป็นดนตรีเผยแพร่อยู่บริเวณที่ราบลุ่มน้ำเจ้าพระยามาแต่เดิม จึงไม่มีดนตรีของกลุ่มน้ำอื่น เช่น ลุ่มน้ำปิง, ลุ่มน้ำมูล, ลุ่มน้ำปาดานี, ฯลฯ

ลักษณะเฉพาะของดนตรีไทยแบบฉบับ ต้องมีดังนี้—เพลงเถา, เอื้อน, เดี่ยว, ประชัน

แล้วมีอย่างอื่นๆ ตามมาด้วย คือชื่อเพลงขึ้นต้นด้วยชาติพันธุ์ และเพลงสิบสองภาษา ฯลฯ

ส่วนหนึ่งของกิจกรรมเนื่องในวันคล้ายวันสถาปนาคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครบรอบ 48 ปี
มองเพื่อนบ้านผ่านดนตรีไทย

15 กุมภาพันธ์ 2556 || คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต